

Szőkefalvi Nagy Gyula, 1887–1953

Életrajzom

1887 április 11-én születtem Erzsébetvároson, Kis Küküllő megyében. Apám Szőkefalvi Nagy Sándor 1839-ben született a Szőkefalvi Nagy nemesi családból, amely nemességét 1626-ban kapta. Apám 1878-ban lépett házasságra Szilágyi Erzsébettel. Házasságukból 5 fiú született: József, Lajos, Sándor, Gyula és Béla. Az első 6 hónapos, a második 12 éves, az utolsó 5 éves korában halt meg. Apám, 54 éves korában, az én hat éves koromban, meghalt.

Nehéz apámról hű képet festenem, mivel aránylag kevés emlékem van róla. Tudom, hogy ő is nagyon korán lett teljesen árva. Nagybátyja, Szőkefalvi Nagy Gábor, apám örökségét magához kaparította, s így apám szűkölködve, szegény sorsban nőtt fel, korán kellett önmagát fentartania. Épület- és műasztalos lett. Asztalos munkái ízlésesek, szépek, tartósak és emiatt keresettek voltak. Üzleti szelleme nem volt, az árakat nagyon olcsóknak szabta, s így mindig szegény maradt. Öntevékenységből széleskörű műveltséget szerzett. Így pl. sok vegytani ismerete is volt. Az erzsébetvárosi majálisokra a legváltozatosabb rakétákat egészen ő készítette. Amikor 13 éves koromban vegytant és ásványtant tanultam, apám kis ládájában még sok vegyszert és ásványt találtam, amiknek nagy hasznát vettem.

Apám Erzsébetvároson mind polgári körökben, mind a művelt középosztály körében nagy tekintélynek örvendett. Az erzsébetvárosi ipartestület elnökének választotta meg. Igazságszerető, elvhű, önzetlen, erős magyar érzésű és családját

mélyen szerető férfi volt. Az 1892-i országgyűlési választáson az Apponyi - féle nemzeti párt zászlaját apám állásfoglalása vitte győzelemre. A kormánypárt nagyon jól ismerte apám tekintélyét és pártállásának nagy értékét és egy szép házat ígért neki, ha a kormánypárt mellé áll. Apám ~~szegény volt, de~~ azonban felfogását nem adta el.

Mondják, hogy apámtól örökölttem testi alkatomat és sok lelki tulajdonságomat is.

Anyám félannyi idős sem volt, mint apám, amikor férjhez ment. Szüleim szép harmonikus családi életet éltek. Anyám fiatalkorában elismert szépségű karcsú, közepes magasságú lány volt. Anyját korán veszítette el. Mind az apai, mind az anyai (Gidófalvy) ágon nemesi családból származott. Az apai részről származó családtagok (feltűnő) magasak és erős szervezetűek voltak. (Egyik nagybátyja majdnem két méter magas volt.) Anyámat jellemezte a fáradhatatlan tevékenység, munkaszeretet, az önfeláldozó szeretet és hűség. Ő is erősen magyarérezsű volt. Jellemző erre nézve az is, hogy (1941 októberében) egy hónappal a halála előtt a nagyszebeni haditörvényszék elé idézték, azért mert a hozzájáró nőket jobb jövővel vigasztalta.

Bár fiatalon maradt özvegy, és bár sok kérése volt, az özvegyi fátylat csak 40 év múlva tette le, amikor sok gyermekkel maradt sógorához (nővére férjéhez) ment nőül, aki különben 36 évvel azelőtt is megkérte. Szívében azonban mindig apámat tartotta férjének és az ő sírjába temettette el magát 1941 novemberében 81 és $\frac{1}{2}$ éves korában.

Családunkban a legnagyobb szeretet uralkodott. Apámhoz fűződő legrégibb emlékeim a szerető és gyermekeiért élő-haló apát idézik fel bennem. Hányszor lovagoltam lábain és húzogattam szakállát. A kis öcsém akkor még 1 éves sem volt. Sokszor küldött apám vasárnap reggel követségbe anyámhoz, hogy kérjünk madártejet. Ő maga nem sokat adott a madártejre, de tudta, hogy mi nagyon kedveltük. Amikor apámnak dolga végzése közben a piacon kellett átmennie, sokszor vitt magával és gyümölcsöt küldött velem haza. Minthogy gyorsjárású volt, kezét fogva szaladgálnom kellett, hogy valahogy lépést tarthassak vele.

Szülőházam az Apaffy kastély bástyájával szemben volt a mostani gimnázium háta mögött. Annak idején még megvolt a kastélyt körülvevő várfal és a sáncárok egy része. Ez utóbbi sok játék színhelye lett.

Lakásunk nagy földszintes épület volt, hozzá négyszetalakú tágas udvar és nagy kert csatlakozott. Az udvaron felállított deszkák mögött pompásan lehetett buvócskát és egyéb játékot játszani.

A kertben az akkori viszonyokhoz képest legmodernebb berendezésű méhészet is volt, mivel apám nagy méhész volt. A kertben gyümölcsfákon és a legfontosabb kerti növényeken kívül szép virágos kert is volt, mert anyám kedvelte a szép virágokat.

Harmonikus családi életünkben az első nagy csapás Lajos bátyám 12 éves korában, a gimnázium II. osztályának elvégzése után bekövetkezett hirtelen halála. A II. osztályt közepes eredménnyel végezte el. Magam előtt látom még most is

apám bánatos arcát, amely mereven tekintett a kiásott sírgödörbe. Nem vette még azt sem észre, hogy a sír mellett ott fekszik legelső fivéremnek, a csecsemőkorban meghalt Józsefnek kiásott koporsója. Teljesen elfeledkezett rólam is és én (6 éves koromban) a kis koporsót kinyitottam és abban csak port és hamut találtam és egy sárga selyemszalagot, amelyről később tudtam meg, hogy színe kék volt, amikor a koporsót a sírba eresztették le.

Apám Lajos fiának elvesztését nem tudta feledni. Ez a fájdalom nagy részben volt oka, hogy egy negyedév múlva Ő is követte Lajos fiát a sírba.

Apám halála feldúlta családjunk életét. A gyász és az anyámra zúduló sok gond ráborult a gyermekek hangulatára is. Négy keserves éven keresztül próbálta meg szerető szívű anyánk a küzdelmet a sivár megélhetésért, s mindent megtett, hogy apánkat helyettesítse. Mi csak legfeljebb a karácsonyfa kisebbedésében láttuk a hiányát. Az utolsó karácsonykor a karácsonyfa is hiányzott, s anyánk szemében könnyek ütek amiatt, hogy nagyon szegényes lett karácsonyunk. Anyánk fáradhatatlan küzdelme az üzletvezetők nem túlságos lelkiismeretessége miatt sikertelen volt. Legfiatalabb fivérem, Béla öcsém halála után anyai nagybátyám segítségül magához hívta anyámat, hogy segítségére legyen anyámnak. Nagybátyám akkor a régi Románia egy kis városában lakott és ott, mint iparos és vendéglős jó keresetnek örvendett. Nagybátyám gyermekei addig, amíg az elhelyezkedését megalapozhatta, éveken át laktak nálunk.

Bátyám és én anyai nagyapánknál maradtunk, akinek felesége anyám mostohaanyja volt. Én négy évig, Sándor bátyám ellenben csak két évig maradt nagyapáméknál. Akkor anyám jövedelme nem volt már annyi, hogy mindkettőnknek erzsébetvárosi taníttatását folytatni tudta volna. Nagyapám ugyanis szintén szegény volt és kiskorú leányai is voltak. Minthogy bátyámnak kevesebb kedve volt a tanulásra, ő jó közepes eredménnyel végezte a gimnázium III. osztályát, én jellessel az I. osztályt, azért Sándor bátyám ment anyámhoz. Romániában Sándor bátyám sok egyéb szakismereten kívül akkor tanulta meg az irodalmi román nyelvet, amelynek az I. világháború után való elhelyezkedésében nagy hasznát vette. Bátyám rendkívüli önképzéssel félben maradt kiképzését magas fokra kiegészítette. Az erdélyi román idő alatt egy nagy üvegyár cégvezetőjévé és később aligazgatójává küzdötte fel magát. Medgyes városon a magyar pártot ő alapította meg és annak elnöke is volt. Egy ideig Medgyes alpolgármestere is volt. A magyarság érdekéért tett érdemei és az azok miatt szenvedett üldöztetései miatt Erdély visszatérése után nemzetvédelmi keresztet kapott.

Gimnáziumi tanulmányaim első négy évét nagyapám házában töltöttem. Az iskolában csendes, szerény, szorgalmas jeles tanuló voltam. Mindig éreztem azt a sok és szeretettel telt gondot és fáradságot, amelyet taníttatásom anyámnak okozott. Hálaomat nem annyira szóval, hanem inkább tettel igyekeztem kifejezni, mégpedig szorgalmas tanulással és magántanítás vállalásával, amivel csökkentettem anyám rám való kiadásait. A kis diákokra nézve első hosszú nadrágot is saját keresményemből szereztem.

Kis növésű és aránylag gyöngye testalkatú voltam. Jó tornatanárok hatására testi erőmet és ügyességemet növelni igyekeztem. A tornából csak jó jegyet kaptam, de az akkor szokásos erőpontok száma szerint a jó osztályzatúak között a legjobb voltam. Aránylag jól futottam és másztam. Testi ügyességemet a gimnázium és a honvéd kaszárnya udvarán felállított nyújtón és korláton való tornászással növeltem. Kis koromban megfelelő kézügyességre is szert tettem. A szülői házban 8-9 éves koromban már tudtam egyszerűbb asztalos munkákat elvégezni. Fűrészelttem, gyalultam, fúrtam, stb. Önállóan készítettem el fából egy kis játékházat, s azt ki is festettem.

Az erzsébetvárosi állami gimnázium annak idején kitűnő volt. Az én időmben lett főgimnáziummá és azok közé a főgimnáziumok közé tartozott, amelynek internátusa is volt. Emiatt messziről is hoztak Erzsébetvárosra tanulókat. A kis gimnazista észrevételeinek megbízhatóságát az erősíti meg, hogy azt a gimnáziumot összehasonlíthattam a híres kolozsvári kat. főgimnáziummal.

Erzsébetvároson különösen a vegytan-természettanra és a földrajz tanára dr. Alföldy Dénes volt rám nagy hatással. Olyan kedvet és olyan sok ismeretet öntött belém az ásványtan és vegytan tanításakor (a IV. osztályban) továbbá oly kitűnő didaktikával tanított, hogy ásványtani és vegytani ismereteim lényegesen felülmúlták a középiskolai mértéket. Az általam rajzlapból készített apró, de kifogástalan kristályalakok feltűnést okoztak osztályomban. Sok kristályalak hálózata is önállóan csináltam meg. Erzsébetvárosi IV. gimn. osztályos tanuló korom óta ásványtani és vegytani ismereteimnek gyarapítására nem jutott időm, mégis 41 év múlva, amikor a kolozsvári egyetem matematikai és természettudományi karának dékánja voltam, csodálkozott az ásványtan professzora azon, hogy milyen sok ásványt ismerek és ismerem vegyi összetételüket is. A gyógyszerészek vegytani vizsgálatán, amelyen elnökként vettem részt a vegytan professzora csodálkozott azon, hogy a vizsgálóhoz intézett sok kérdésre megfelelő választ tudok adni.

A gimnázium IV. osztályának elvégzése után iskolát változtattam, mivel anyám taníttatásom költségeit nem bírta megszerezni. IV. osztályos koromban az iskolában kihirdetett pályázatra beadtam kérésemet a dévai áll. tanítóképző intézetbe való felvételért. Ingyenes ellátással felvételt kaptam. Az utolsó pillanatban azonban közbelépett egyik nagybátyám, aki akkor Tordán rendőrtisztviselő volt, az akkori tordai főkapitány kolozsvári összeköttetése alapján a kolozsvári gimnáziumba kaptam fölvételt és ellátást.

A kolozsvári kat. főgimnázium ősrégi, több mint 350 éves. Báthory István fejedelem, Lipót és Mária Terézia király és sok kegyes erdélyi főúr és nemes létesített alapítványt szegény és jóltanuló erdélyi tanuló ellátásának fedezése végett. 1901 szeptemberében, amikor Kolozsvárra kerültem, az alapítványos helyek mind be voltak töltve. Csak 7 évvel később tudtam meg, hogy nem csak kérhetek alapítványt, hanem arra bizonyos jogom is van, mivel családunknak egyik régi tagja is létesített alapítványt családunk tagjainak taníttatása végett. Az alapítvány összege az idők folyamán annyira csökkent, hogy egy másik alapítvánnyal kellett egyesíteni, hogy

egy alapítvány költségeit fedezze. Az új alapítványt Winkler-Nagy alapítványnak nevezték. A családunkra vonatkozó Nagy név is csak később került a Winkler név mögé, mivel csak kutatás útján állapították meg, hogy a Winkler alapítványba olvasztották a Szőkefalvi Nagy alapítványt is.

Mikor 1901 szeptemberében Kolozsvárra kerültem, akkor arra a tanévre az alapítványi helyek mind be voltak töltve. Alapítványt csak 1902 januárban kaptam. Addig ellátásomért szolgálatot kellett teljesítenem és úgynevezett szervitor lettem.

A kolozsvári egyetemet és a piarista gimnáziumot csak egy utca, a Farkas utca választja el. A gimnazista tanulók conviktusát, másként a Mária Terézia finevelő intézetet a Szent József finevelő intézettől, vagy más néven Báthory-Apor — szemináriumtól, amelyben kat. egyetemi hallgatók, első sorban jogászok és tanárjelöltek, s kivételesen néhány orvostan-hallgató, az Egyetem utca választotta el. A két intézetnek közös volt a konyhája és ebédlője. Az étkezés a gimnazisták számára más időben volt, mint az egyetemi hallgatók számára. A szervitorok kötelessége volt az asztalterítés, az ételek felszolgálása, a tányérok és poharak törlése, ezenkívül az evőeszközök tisztítása (ez utóbbi a tulajdonosok részéről bizonyos csekély ellenszolgáltatás ellenében.) Nekem tányértörlés jutott osztályrészemül, s hasonló kötelezettsége volt egy társamnak is. Így naponta többszáz tányért töröltem.

A szemináriumi koszt általában ízletes és elég bőséges volt. Csak kényeskedők emeltek szót és kifogást az ellen. Reggeli kb $\frac{1}{4}$ l tej volt, egy hosszúkás zsemlye, cipó felével. Ez a reggeli cipó fehér lisztből készült és két akkora volt, mint egy békebeli zsemlye. Csak az intézet részére készült és különösen jóízű volt. Ebédre egy nagyobb szintén fehér cipó negyedrészt kapták az étkezők. A kétféle cipók két ill. négy részre való vágása szintén szervitori kötelesség volt.

A szemináriumi étkezéssel meg voltam elégedve. Voltak kedvenc ételeim is. A szervitorokkal még évek múlva is jó viszonyban maradtam azután is, hogy alapítványos lettem. Tanulmányi tekintetben mindig szívesen állottam segítségükre akkor is, amikor már nem voltam szervitor, a szervitorok részéről abban a jóindulatban talált viszonzásra, hogy kedvenc ételeimből a hiányzók adagjaiból, vagy a konyha pótagajaiból többet kaptam.

Ennél fontosabb volt azonban az, hogy a szervitorok szobáját az étkezések alatt zavartalanul használhattam.

A szervitorok napi elfoglaltsága kb 4-5 órát tett ki. Ezt az időt szervitori koromban úgy hoztam be, hogy korán reggel, legtöbbször 3-4 órakor felkeltem és a legutolsók közé tartoztam, akik lefeküdtek. A tanulmányi időre nagy szükségem volt, mivel az iskola változtatása miatt és másféle könyvek használása miatt jóval több tanulni valóm volt, mint azoknak, akik ott végezték az előző osztályokat. Vasakarattal azonban már az első évharmadban, karácsonykor jeles rendű értesítőt kaptam. Ezzel január második felében alapítványt kaptam, amelyet gimnazista és egyetemi hallgató koromban 6 évig megtartottam. Harmadéves egyetemi hallgató koromban azonban az alapítványt elvesztettem, mivel akkor 800 K tanárképzős ösztöndíjat kaptam.

A kolocsvári főgimnáziumban osztálytársaim között találtam Szontágh Ferencet, aki négy évig Erzsébetvároson is osztálytársam volt. Szontágh Ferencel mindig a legnagyobb és önzetlen barátságban éltünk. Kolozsvárt egymás mellett ültünk. Ő volt a VII. és VIII. osztályban a legjobb fizikus, míg én a matematikából tűntem ki leginkább. Új osztálytársaim részéről nem volt szíves és baráti a fogadtatás. Ennek oka az is lehetett, hogy szerénységem és szegénységem, valamint csendes mivoltom miatt még később sem voltam hangadó, azonkívül szervitori elfoglaltságom és bennlakó voltom miatt nem volt időm a küntlakókkal az érintkezést az iskolán kívül is keresni. A főok azonban a féltékenység és az irigység volt, amiben Kolozsvárra kerülésemkor az osztály addigi legjobb tanulója vette ki a főrészt. Ez a tanuló egy egyetemi orvosprofesszor gőgös fia volt, aki okos fiú volt, de lomha és csekély szorgalmú volt. Szorgalma az V. osztálytól kezdve fokozatosan csökkent. Az osztályban már az előző évben megvolt e fiúnak klikkje, köre, mivel előkelő származása és jó tanuló volta miatt ez a fiú hangadó volt az osztályban. Lelki finomság nem igen volt ebben a fiúban, aki az életnek napsugaras oldalán gondtalan életet élve egyáltalában semmi érzékkel sem bírt azok sorsának megértésére, akik az élet árnyékos oldalán voltak kénytelenek járni. Míg osztálytársainak nagy részével tegező viszonyban állott, rangján mélyen alulinak tekintette azt, hogy velem, az osztály egyik legszegényebb fiújával tegező viszonyba lépjen. A féltékenység azért lángolt fel benne, mert lassankint észre kellett vennie, hogy tanulmányi tekintetben mind jobban megközelítem, sőt el is hagyom őt és ezt a tanári kar is észreveszi. Amikor ezt kénytelen volt belátni, akkor elért eredményeim miatt irigy kezdett lenni. Pedig nagyon könnyű lett volna e két csúnya tulajdonságot elkerülni, ha kissé nagyobb szorgalmat tanúsít, s így ismét visszaszerzi elsőségét. Ez az osztálytársam e helyett szívesen hallgatta körének azokat a tagjait, akik észrevevén féltékenységét gúnyoltak előtte engem. Annyi ízlés volt azonban bennük, hogy nem fülem hallatára csinálták ezt. Túlságosan részletekbe kellene mennem, ha azokat az eseteket ismertetni akarnám, amikor gőgös osztálytársam rossz indulatát tettel is kinyilvánította.

Nekem, természetesen rosszul esett gőgös osztálytársam viselkedése, de túrtem és nem tiltakoztam ellene. (Féltékenységét megértettem, sőt bennem is kialakult bizonyos féltékenység, hogy valaki tanulásban megelőzzön. Ez vitt arra, hogy a történelem és a hittan összefoglalásakor mindig első voltam, aki az úgynevezett referálással végzett. Ebben a tekintetben gőgös osztálytársam az utolsók között volt.)

Osztálytársaim egy részével ellentétben tanáraink általában objektív jóakarattal fogadtak. A német nyelv tanára pl. az első órán már megállapította, hogy nyelvtani tudásom meghaladja az újonnan jött osztálytársaim tudását, amit így fejezett ki: Erzsébetváros legyőzte Budapestet, Pozsonyt stb. Pedig német nyelvi tudásom volt a legkisebb, abból Erzsébetvároson is csak jót kaptam, mivel székely származású tanárom maga se tudhatott jól németül és mivel tanítási módszere, a mostani szemmel nézve, nem volt elég jó. Különben is Erzsébetvároson a német

nyelvből csak jó osztályzatot kaptam. Latin nyelvi tudásom az első extemporale dolgozatíráskor tűnt fel a szaktanárnak. Más irányú tudásom is lassanként elismerést kapott.

Az általános objektivitással szemben volt a magyar nyelv tanára, aki akkor a gimnázium igazgatója volt. Dr. Erdélyi Károly volt ez az igazgató. Az északi germán irodalom, dán, svéd és norvég irodalom szakavatott ismerője volt. Magyarázata sokszor nagyon emelkedett és széles látókörű és széles látókört nyújtó volt. Később hallottam, hogy egyetemi magántanárságra törekedett. A tanulókkal szemben durva, sőt brutálisan durva volt. Kivételek voltak azonban azok a fiúk, akiknek előkelő vagy magas állású szülei voltak. Így pl. az egyetemi tanárok fiai, valamint Kuncz Elek főigazgató fiai, továbbá azok a fiúk, akiknek szüleivel összeköttetést tartott fenn. Kuncz Aladár, akinél fiatalabb voltam, a dr. György Lajos szerkesztésében „Öreg diák visszanéz” címen az iskola történetét megírván, sok régi öregdiák véleményét közölte az iskoláról. Itt olvastam Kuncz Aladár visszaemlékezését, amelyben Erdélyiről, mint a szív emberéről beszél, ami pedig merőben ellenkezett az én véleményemmel és az általános véleménnyel. Azután jutott eszembe Kuncz Aladár atyja Kuncz Elek, aki ugyan nem mutatkozott a szív emberének, de mindig objektív volt. V. osztályos koromban csak azt tapasztaltam, hogy szorgalmam nem talál kellő elismerést. Csak jó eredményt értem el, míg az én szemem szerint mások hasonló vagy esetleg kevésbé jó feleletek és dolgozatok birtokában jelest kaptak. Az igazságtalanság fájt nagyon nekem, de nem láttam benne határozott rossz akaratot.

A tanévzáráskor a jutalmazottak nevének felolvasásakor Erdélyi Károly elárulta magát. Az V. osztályból csak én és gögös osztálytársam kaptunk jutalmat. Az ő nevének felolvasásakor kiemelte, hogy neki nagy kedve telik abban, hogy nemes fának nemes gyümölcsét dicsérheti meg. Az én nevemen könnyedén siklott át.

Erdélyi Károly a következő tanévben is tanította osztályunkban a magyar nyelvet és irodalmat. Ekkor valósággal üldözött engem a szó valódi értelmében. Karácsonyig pl. 12-szer feleltetett akkor, amikor ez alatt az idő alatt többi osztálytársam legfeljebb kétszer felelt. Feleltetéseim közben minden képen bele akart zavarni és rossz akaratú megjegyzéseket tett. Ilyen körülmények között természetes volt, hogy leckéimet a lehető legjobban megtanultam. A 12 felelet között 8 feleletet semmikép sem minősíthetett jelesnél rosszabbra. A többi négy felelet nem is volt felelet, de azért elégtelen jegyet ~~kaptam~~ írt be azokra. Az elsőt azért kaptam, mert egy alkalommal dolgozatíráásra nem hoztam tintát, mivel az igazgató nem mondotta meg határozottan, hogy dolgozatírás lesz, az osztály fele hasonlóképp járt, a másik feléből sokan mindig hoztak magukkal tintát. A második elégtelent azért kaptam, mert nem tudtam énekelni. A feladott lecke egyházi dalokról szólt. A tankönyvben sem a szövegben, sem az olvasmányok között nem volt megemlítve egy egyházi dal sem. Az énekesek énekórán egyházi gyászdalt is tanultak. A legjobb énekesek egyike mégsem tudott. Amikor ezt Erdélyi Károly észrevette, akkor több tanulót

felszólított. Egyik sem tudott. Én sem tudtam, mert nem is tudhattam, nekem 4-est írt be. Nekem azonnal 4-est írt be és azután a többi is 4-est kapott. Ha tudtam volna, a többiek érzésem szerint simán úszták volna meg a dolgot. A másik két eset is legalább ennyire igazságtalan volt. Mind a kettő még élénk emlékezetemben van 42 év távolából.

Ezen kívül még egy felháborító eset történt velem. Egy órán olyan ok miatt, amelyért más tanártól dicséretet kaptam volna, Erdélyi Károly kiállított és össze-szidott. Dolgozatírás volt, s azalatt Erdélyi Károly másféle dolgozatokat javított. Az osztályban nem volt túlságosan nagy csend. Én ki sem nyitottam a számat s mégis én kaptam a büntetést.

Erdélyi Károly ennyire igazságtalan mással szemben sohasem volt. Voltak kedvencei, akikkel szemben feltűnően elnéző volt. Ha nem tudtak, akkor még Erdélyi Károly keresett enyhítő okokat, hogy ne kelljen 4-es osztályzatot írnia.

Sokszor visszagondoltam arra, hogy az igazgató részéről történt üldöztetésem tett igazán jó tanárrá. Mint tanár ugyanis mindig arra törekedtem, hogy tanítványaimmal szemben igazságosan bánjak, mert visszaemlékeztem arra, hogy mennyire elkeserített az igazságtalanság. Azt hiszem, túlságosan is lelkiismeretes voltam abban a tekintetben, hogy valóban jobb jegyet az kapjon, aki jobb eredményt tanúsított. Emiatt az osztályozás valódi kínt okozott.

Tanítványaim véleménye szerint, én voltam a legigazságosabb tanáruk.

Többször megfigyeltem magam, hogy elfogulatlanságom akkor sem hagyott el, amikor valaki rossz magatartásával indulatba hozott, sem a rosszul viselkedővel szemben, még kevésbé másokkal szemben.

A VI. osztályban és később a VIII-ikban is dr. Lóky Béla tanította a matematikát. Ő róla csak jót tudnék írni. Akkor kedveltem meg annyira a matematikát, hogy életcéllá tűztem ki magamnak a matematika tanítását.

Lóky Béla velem dolgoztatta ki a később megjelenő két kötetes geometria munkája részére a sík és a gömbi geometria alapfeladataira szolgáló számbeli példákat.

A VI. osztályban lassanként megkezdődött gögös osztálytársam körének is csökkenése. A kör több tagja velem szemben barátságossá kezdett lenni.

A VII. és VIII. osztályban már fellélekztem, mert Erdélyi Károly nem tanított ott. Az utolsó két osztályban zavartalan volt a tanulásom. Végig legelső tanulója voltam osztályomnak. A VIII. osztályban a II. félévben kihirdetett pályázatra beadtam kéresem az Eötvös kollégiumba való fölvétel végett. Az elintézést hiába vártam, végül is Lóky Béla osztályfőnököm kérésemre érdeklődött az igazgatótól a kérés sorsáról. Ekkor Erdélyi Károly magához hivatott és visszaadta a kéresem azzal a megjegyzéssel, hogy „értésítették” őt arról, hogy elkéstem a kéréssel. A kérésen semmiféle feljegyzés vagy iktatási szám nem volt. Ebből azonnal láttam, hogy nem is küldötte fel a kérést. ~~(hanem egyszerűen hazudott nekem.)~~ Vagy lusta volt a kérés felterjesztésével, vagy egyáltalában nem is akarta felterjeszteni.

Az érettségim várakozásom ellenére minden tárgyból szinte remekeltem. Különösen a latin nyelvből, a matematikából és a fizikából. A latin nyelvből Tacitus

munkájának egy nem olvasott részét kaptam fordításra. Az elnöklő Kuncz Elek főigazgatót meglepte a fordításom folyékony volta és 8 lappal továbbra egy másik szintén nem olvasott rész fordítását kívánta. A latin tanár egy kis segítséget akart nekem pár szóval adni az előzőkre vonatkozólag. Én azonban jeleztem, hogy nincs szükségem segítségre. Az új rész fordítása még folyékonyabb volt. Elméleten kívül nem tárgyalt feladatot is kaptam. A megoldást pár szóval elintéztem.

Az érettségin hárman lettünk jelesen érettek. Közülök én voltam a legjobb, minden tárgyból jeles. A másik kettő a VII. osztályban lépett át a gimnáziumunkhoz más iskolából. Gögös osztálytársam csak jó érett lett.

Meg kell jegyeznem, hogy az önképzőkörnek szorgalmas tagja voltam, két önképzőköri pályadíjat nyertem és két dolgozatot adtam be, amelyek közül az egyik analitikus geometriai volt. Azonkívül a legtöbb dolgot okozó főjegyzői tisztséget láttam el.

Az utolsó két évben egyik osztálytársam magántanítója lettem, s a kapott összegből ruházkodtam. Sokszor írta anyám levelében, hogy írjam meg, van-e szükségem valamire, a válasz legtöbbször az volt, hogy nincs. Nem emlékszem, hogy kértem-e valamikor pénzt anyámtól, legtöbbször azt írtam leveleimben, hogy nincs szükségem semmire. Igényeimet a lehető legkevesebbre szorítottam le, s ez nekem nem is okozott lemondást.

Megállapíthatom, hogy az iskola változtatás legalább is egy tekintetben rám nézve előnyös volt, még pedig a legfontosabb tekintetben: vallás-erkölcsi szempontból. A kolozsvári intézetben hittanáróm minden tekintetben elsőrangú volt, a lelki gyakorlatokat elsőrendű hitszónokok tartották, s amit még ennél is fontosabbnak tartok, havonként meglátogatta intézetünket s engem is gyóntatott áldott emlékü szentéletű püspökünk Majláth Gusztáv. Valószínűleg a vallás-erkölcsös élet okozta, hogy az ifjúság korszakának ugynevezett kamasz kora felettem nyomtalanul elfutott és nem lanyhaságot, hanem fokozott szorgalmat és vas akaratot hozott nekem.

A vakációk közül egyet szülővárosomban, legtöbbet Tordán töltöttem. VII. és VIII. osztályos koromban a kisebb (I - IV. osztályos) tanulók vezetője, duktora, felügyelője lettem a konviktusban. Így került felügyeletem alá egy tordai úri és jó módú család Bogdánffy Géza nevű fia. Emiatt többször meghívott a család magához, heteket töltöttem a család egyik nyaralójában. A család két nagyszülőből, két özvegy leányukból és az egyiknek Géza és Jenő fiából állott. Harmonikusabb életet, mint ami abban a családban élt, nem láttam. A három asszony a szívjóságnak, a mások sorsa iránt való önzetlen érdeklődésnek olyan szép példáit mutatta, hogy az abban a családban töltött időm legszebb emlékeim közé tartozik. Mindkét fiú tehetséges, jó kedélyű, szellemes és szeretetre méltó volt. Bogdánffy Géza nagytehetségű műépítész lett, Jenő az első világháború után pénzügyi műveletekben mutatott fel nagy eredményeket.

Ebben a családban láttam, hogy mi a gondoktól mentes élet a gyermekek részére. Ebben a családban jutottam a művelt középosztállyal, sőt a művelt felső

osztállyal is érintkezésbe és elzárkózott életemből származó merev magatartásom hajlékonyabbá lett.

Ilyen előzmények után kerültem az egyetemre, ahova mindjárt szeptember elején beiratkoztam. Nevemet akkor rövidítve Sz. Nagy Gyulának írtam. Az Sz betű nevenről elválaszthatatlanná lett, mert éppen a matematikus tanárjelöltek között volt még egy Nagy Gyula nevű, aki egy évvel előbb volt hallgató. Emiatt az egyetemre küldött és nekem címzett levelek közül az első két levelet tőle kaptam meg felbontva. Később matematikus kartársaink kettőnket eszes (Sz-es) és esztelen (Sz-telen) Nagy Gyula névvel különböztettek meg szellemesen, de nem igazságosan, mert kétszeres druszám okos matematikus volt.

A VIII. osztály végzése után, nyáron egy faluban készítettem elő egy tanítót az érettségi vizsgálatra és közben megtanultam a differenciál- és integrálszámítás elemeit.

Amikor szeptemberben a szemináriumba költöztem, egy olyan szobába kerültem, ahol kb. 20-an voltunk. (Hálósobánk külön volt, óriási terem, amelyben kb. 120-an aludtunk.)

Szobatársaim kivétel nélkül erdélyi kat. középiskolákból kikerülő általában jeles érettségivel bíró, s nagy többségben székely fiúk voltak. Életkomolyságuk általában nem volt elég nagy, sokan hajlottak a könnyelműség felé. A nagy városba való kerülésük alkalmával az iskolai fegyelem alól való felszabadulásuk felhasználását többen lumpolással kezdték meg, s különösen eleinte, nem tudván mit csináljanak, tétlenül nézték a napok folyását, sőt az előadások megkezdése után is, minthogy nem kellett óráról órára készülniök a tanulás megkezdését mind jobban halogatták.

Én a szemináriumba lépésem első napján megkezdtem a munkát. Lóky Béla volt tanáromtól kaptam pár könyvet tanulmányozásra és az ő ~~kérésére~~ számára az Encyklopädie der Mathematischen Wissenschaften I. kötetének egy fejezetét az ő számára magyarra fordítottam. A fordítást kezdetben szótárral, de később szótár nélkül végeztem. Éppen akkor a balszemem gyulladásban volt és emiatt fehér zsebkendővel bekötöttem és egy szemmel dolgozgattam. Így látott meg egy brassói szoba- és egyúttal szaktársam Venczel József is, aki később ~~legjobb barátain közé tartozott, sőt~~ legjobb barátom lett. Ő mondotta el nekem később, hogy szobatársaim mindjárt az első találkozáskor haragudtak rám, s ebben ő sem volt kivétel. Rájuk nézve az élő lelkiismeret voltam, amely kötelességük múlásztására figyelmeztette őket, anélkül, hogy egy szót is szóltam volna. A könnyelműebbek pedig azért is haragudtak, mivel illetlen beszédek ellen hevesen tiltakoztam. Lényegesen az előadások megkezdése után sem változott szobatársaim irányomban tanúsított hangulata. Még kevésbé változtam meg én. A sok egyetemi órára pontosan elmentem és az egyetemi előadások áttanulmányozását és megtanulását azonnal megkezdtem. Minthogy nem dolgozó szobatársaim beszélgetése zavart, igyekeztem olyan helyre menni, ahol semmi sem zavart. Ilyen volt a szemináriumban lakó szervitorok szobája és ilyen volt a közeli Házsongárdi temető, amelynek fái alatt

csend uralkodott. Már kora reggel, rendszerint már 4 órakor kimentem a temetőbe, ahol a sírok körül járkálva tanulgattam.

A tanulásban az volt a módszerem, hogy a matematikai levezetésekot otthon kétszer gondosan átszámítva, az egyéb megjegyezni valókat félhangosan mondtam el. A levezetéseknek csak a menetét mondtam el, a részleteket már tudtam a számítás elvégzésével. Tanulásomban nagyban támogattak a kitűnő jegyzetek, amelyeket már az előző években kiadtak. Ezeket a jegyzeteket már előre áttanulmányoztam, az előadások alkalmával a nehezebben érthetők világosak lettek előttem, az előadásokon tett változtatásokat és módosításokat így azonnal tudtam a jegyzeteimbe beírni.

Kollokviumok előtt az előadásokat többször, legalább háromszor áttanultam. Az áttanulmányozás mindig rövidebb ideig tartott, végül elég volt egy félóra egy fél-évi előadás áttekintésére, amikor is képes voltam a nagyobb egységeket és azokban a részleteket is magam előtt látni.

Ily módszerrel tanulva a kollokvium sikere nem is maradt el.

A házsongárdi temető még télen is gyakran látott engem, s a tiszta levegő és a nagy csend nagyban segített a tanulásban.

Az első félévet követő többi félévben sem csökkent szorgalmam. Biztos vagyok abban, hogy indexemben több kitűnő kollokvium volt, mint akárki máséban az egész egyetemen akkor. Szobatársaim előtt tekintélyem fokozatosan emelkedett.

Az egyetemen Vályi Gyula, Schlesinger Lajos, Klug Lipót, Fejér Lipót és Tangel Károly volt a professzorom a matematikából. Később Farkas Gyulától hallgattam elméleti fizikát és Pfeiffer Pétertől gyakorlati fizikai előadásokat. Ezen kívül magyar irodalomból, nyelvészetből, művelődés-történelemből, bölcsletről és pedagógiából is hallgattam előadásokat.

Legtöbbet tanultam Vályi Gyulától, azután Schlesinger Lajostól. Klug Lipóttól ábrázoló geometriát hallgattam. Az első kollokviumom után azzal a megjegyzéssel írta be a kitűnőt, hogy én egy félév alatt megtanultam annyit, mint a reáliskolákban három év alatt, s többet tudok, mint egy jelesen végzett reáliskolai tanuló.

Már az első félévben egy feladat megoldásával Klug Lipót szemináriumi óráján nyilvánosan is felléptem. Szépen, érthetően igyekeztem a feladat megoldását hallgatóimmal megértetni. A magyarázat azonban túlságosan magas lehetett, mert hallgatóim a szokás szerinti bírálatra felhíváskor ilyen megjegyzéseket tettek. A végén a professzor vigasztalt meg Goethének (legalább is ő úgy mondogatta) azzal a mondásával: Der Weg der Empfindung ist nicht der Weg der Darstellung. Nekem természetesen nem esett jól a bírálat, de sokat tanultam belőle. Még abban az évben a II. félévben tartott második és harmadik szereplésemkor sokkal jobb volt az eredmény. A második alkalmával sem volt lényeges kifogás az érthetőség tekintetében, a harmadik előadásom után nem is volt kifogás. A későbbi szerepléseim annyira érthetők voltak, hogy nem is bírálták el a hallgatók.

Ezeket azért részletezem, mert ezek voltak okozói, hogy jó középiskolai tanárrá lettem, aki tanításának színvonalát tanítványaihoz alkalmazza, s figyelemmel van arra is, hogy a gyöngébbek is megérthessék előadásait. Gyakorlati tanárképzés akkoriban alig volt egyetemünkön. El nem tudom feledni, hogy Klug Lipóttól tanultam a legtöbbet a matematika tanításának módszeréből. Ő leghosszabb ideig volt középiskolai tanár.

A második évben is folytattam szorgalmas és egyúttal eredményes tanulmányaimat és szorgalmasan készültem az alapvizsgálatra. A szemináriumban annyiban változott az állapot, hogy 18-an II. és III. éves tanárjelöltek egy szobába kerülünk, amelyben ágyak is voltak. Rosszabbodott a helyzet, mivel a nagy hálóteremben, ~~amely mellett el nem választva még egy akkora hálóterem volt,~~ nem volt szabad zajt csinálni. A mi szobánkban ellenben a villanyt nem zárták el szobatársaim, hanem mulatoztak és hangoskodással kártyáztak. Emiatt alvásom nehezen ment.

Minthogy nappal intenzíven tanultam, éjjel pedig nem tudtam kialudni magam, idegeim kezdettek romlani. Végül is alvásra kénytelen voltam az utolsó félévben kimenni. Csengery János professzor fiát oktattgattam, s ő nála kaptam egy szobát, ahol nyugodtan tanulhattam és aludhattam. Étkezésre a szemináriumba jártam.

Alapvizsgálatomat szobatársaim közül én tettem le legelőször és mindkét szak tárgyból: a matematikából és a fizikából kitűnő eredménnyel. Az ilyen vizsgálatok közül éveken át az enyém volt a legjobb. Szobatársaim közül még egy tette le a tanév végén az alapvizsgálatot. Kettő szeptemberben alapvizsgázott. A többi évfolyamtársam csak évek múlva tette le vizsgálatát. Amikor mint egyetemi magántanár megbízást kaptam az egyetemen geometriai előadások tartására az 1918 évi, a katonák részére az egyetemen tartott nyári szemeszteren, hallgatóm volt egy szobatársam is, aki addig még nem tette le vizsgálatait.

Az 1907/08 és 1908/09 tanévben a viszonyok lényegesen jobbak lettek a szemináriumban, mivel egy olyan szobába kerültünk, ahol csak négyen laktunk és mind III. és IV. éves hallgatók, s mind komoly tanárjelölt.

Anyagi helyzetem is lényegesen megjavult, mivel 800 K-ás tanárképzős ösztöndíjat kaptam. Igaz, hogy viszont ellátásomért évi 360 K-t kellett fizetnem. Az 1907/08 tanév végén két pályadíjat nyertem, egyik 100 K-ás, a másik, az elméleti fizikai 200 K-ás volt.

IV. éves koromban kezdődött meg tulajdonképpen az irodalmi működésem, bár már az előző évben megjelent a Matematikai és Fizikai Lapokban egy feladatnak általam adott megoldása. 1909-ben januárban a Jahresbericht der Deutschen Mathematiker Vereinigung hozta egy matematikai kérdésnek megoldását, amelyet Schlesinger professzorom vetett föl egy dolgozatában. A különlenyomatok szétküldése után sok viszonzó dolgozatot és köszönő levelet kaptam sok országból. Ilyen küldemények hosszú időn keresztül naponta váltakoztak a szeminárium postaküldeményei között, azokat az üveg alatt bárki megláthatta, aki saját címére érkezett

levelet vagy levelezőlapot keresett. Ez a körülmény fokozatosan növekedő tekintélyemet szemináriumi társaim között még jobban megerősítette.

Ugyanabban az évben megjelent egy másik német nyelvű szakcikkem is, megírtam doktori értekezésemet is, amely még május havában megjelent. Az első félév végén 2 tárgyból elért legjobb eredményem miatt $2 \times 50 = 100$ K-s tanárképzői jutalmat kaptam, még kettőt kaphattam volna, de a kar - igen helyesen - soknak tartotta, hogy mindegyik mat. és fizikai jutalmat én vigyem el. Az 1908/09 tanév végén az évváró ünnepségen csúcsteljesítményt értem el, amikor három pályadíjat vittem el 450 K összegben. 1909 májusában szakvizsgálatomat, júniusában doktorátusomat tettem le *summa cum laude* eredménnyel.

A doktorátus költségeinek fizetése után kb. 1000 K összegű postatakarékpénztári betéttel fejeztem be egyetemi tanulmányaimat.

Ezt természetesen csak úgy érhettem el, hogy kis igényű voltam. Ez azonban nekem nem okozott lemondást.

Meg kell jegyeznem, hogy 1906-ban beléptem az erdélyi alkohol ellenes szövetségbe. Fogadalmamat mindig megtartottam. Egészségi okok nem követelték ugyan az alkoholtól való megtartóztatást. Azóta csak 1940-ben ittam meg egy pohár bort. Még pedig 1940 október 23-án, amikor a kolozsvári egyetem megkezdte új működését Kolozsvárt. Azt a pohár bort is fogadalom miatt ittam meg. Sokszor mondtam ugyanis, amikor Szegeden borral kínáltak meg, hogy csak Kolozsvárt fogok inni, amikor Kolozsvár magyar lesz.

III. és különösen IV. éves koromban nagyon jól éreztem magam társaim között. Több jól sikerült csínyt és tréfát követtem el szobatársaimmal és másokkal szemben, s magam is nevettem, ha viszonzásul én lettem áldozata egy-egy jó tréfának. Ezek közül a csínyek közül, amelyek különben mindig ártatlanok voltak, egy párról megemlékeztem a kolozsvári Mariánum nőnevelő intézet kiadásában Kende János tanár szerkesztésében megjelenő Erdélyi Magyar Lányok 1922/23 és 1923/24 tanévi Diáknaptárában. Megemlékezésem Öreg diákok címen jelent meg, s megtörtént eseményeket foglal magában. Ez a cikk különben egyetlen cikkem, amely nem matematikai tárgyú, hanem szépirodalmi.

Életemben anyámon kívül csak egy nőnek volt szerepe - feleségemnek. 1906-ban decemberben ismertem meg Tordán Bölöni István tordai elemi iskolai igazgató Jolán nevű leányát, aki akkor III-ad éves kolozsvári tanítónő-képzős növendék volt, s annak elvégzése után az Erzsébet nőiskolán szerzett polgári iskolai színjeles tanári oklevelet a mennyiségtan és a természettudományi tárgyak, valamint a torna tanítására. 1911-ben menyasszonyom és 1912-ben pedig szeretett feleségem lett.

Az 1908/09 tanévben beadtam kérésemet külföldi ösztöndíjért. A Tanárképző intézet kérésemet első helyen terjesztette fel, de abban az évben Kolozsvárra senkinek sem adott ilyen ösztöndíjat a Minisztérium. A tanárképző intézet elnökének egy erélyes föllépését a minisztérium egy kifogásolható intézkedésére bosszulta meg rajtam a minisztérium.

Emiatt kénytelen voltam tanári állást foglalni. A piarista rend Privigyén alkalmazott helyettes tanárként, s ott 1909 augusztusának végén megkezdtem működésemet.

Meg kell jegyeznem, hogy az 1908/09 tanévben gyakorló tanár voltam a kolozsvári polgári fiúiskolában. Egy tanár vezetésére voltam bízva, de ő csak annyit tett, hogy első órám előtt megmutatta az osztályt, ahol tanítanom kellett. Egyébként az osztályban sohasem láttam, pedagógiai vagy didaktikai tanácsot tőle sohasem kaptam. A tanév végén megkaptam a bizonyítványt gyakorló tanári működésemről. Erre azért volt szükségem, mert ennek birtokában az 1909/10 tanévben akkor is letehettem volna a pedagógiai vizsgát, ha akkor sehol sem tanítok, hanem külföldön folytatok tanulmányokat.

A privigyei szereplésem csak egy hónapig tartott és nem volt könnyű, mert olyan tárgyakat kellett tanítanom, amelyekben nem voltam biztos, mivel képtelen óra beosztást kaptam. A privigyei gimnázium algimnázium volt akkor. Órabeosztásom szerint matematikát csak a IV. osztályban tanítottam; fizikát a III-ikban. Az I. és II. osztályban tanítottam a földrajzot és a természetrajzot, azonkívül szépírást. Annyi különböző tárgyat tanítottam, hogy a Franklin Társulat nem hívén, hogy a tőlem kért könyvek egy tanár tanításához kellenek, nem volt hajlandó tanári tiszteletpéldányt küldeni nekem. A tanári karban volt egy természetrajz- földrajz szakos piarista tanár. Ő azonban latin nyelvet tanított. Amikor tőle iskolai vagy segédkönyvet kértem a tanításhoz, kérésemet azzal utasította, hogy az fölösleges, hazudjak a tanulóknak. Meg kell jegyeznem, hogy ezt a módszert ő valóban alkalmazta, miként később észrevettem. Ez a tanár a piarista rendből a cseh megszállás alatt kilépett és ő lett az érsekújvári cseh gimnázium magyarfaló igazgatója.

Az I. osztályos földrajz és természetrajz anyagával tisztában voltam. De azonban hoztak a II. osztályban az egyes tanításórák. A II. osztályban az emberszabású majmokat kellett tanítanom. Az osztályban magasan föl voltak aggatva az erre vonatkozó képek, gorilla, csimpánz és orángután képe. Az iskolakönyv tavalyi kijegyzése után, amelynek célja az volt, hogy a tót gyerekeknek minél kevesebb szöveget kelljen megtanulniok, valamit mesélgettem a majmokról. A veríték ömlött homlokomról attól való féltemben, hogy valamelyik gyermek megkérdezi, hogy a három kép milyen sorrendben ábrázolja a három majmot, mert ebben a kérdésben magam sem voltam biztos. Hirtelen azonban eszembe ötlött, hogy mit válaszolok az esetleges kérdésre, t. i. azt, hogy nem mondom meg, nézzétek meg jól a képeket és a jövő órán meglátom, hogy mennyire ügyesek vagytok. Hasonlóképp jártam a II. osztályos földrajzzal, ahol Amerikát kellett tanítanom, de előbb átismételtetem Európa, Ázsia és Afrika nevezetesebb hegyeit és folyóit.

Ilyenfajta nehézségtől végül is latin-magyar szakos kartársam segített ki, amikor a könyvtárból kiadta nekem Brehm: Az állatok világa megfelelő kötetét és Czirbusz Géza: Amerika földrajza c. két kötetes munkáját. Ezután már nem okozott nehézséget e két tárgy tanítása sem. Félttem azonban, hogy a növények és a bogarak tanításakor a gyerekek hoznak növényeket vagy bogarakat, amelyeket nem

tudok felismerni.

Tanítás, az arra való készülés és paedagógiai vizsgálatra való készülés, valamint a fizikai könyvtár rendezése töltötte ki szabad időmet.

Mivel a piarista rend rózsahegy-i főgimnáziumából a világi matematikus az államhoz kapott kinevezést, azért helyére sürgönyileg helyezték át. Ott csupán szaktárgyaimat tanítottam és a VII. osztály főnöke lettem; Rózsahegy-n nagyon jól éreztem magam, de csak február végéig maradtam ott, mivel akkor a Csíksomlyói r.k. főgimnáziumba kaptam helyettes tanári kinevezést, amelyet félév múlva rendes tanári kinevezés követett 1910 augusztusában. Közben márciusban kitüntetéssel letett paedagógia-filozófiai vizsgálatral megszereztem a tanári oklevelemet. Csíksomlyón a VIII. osztály főnöke lettem és már a tanév végén érettségiztettem két tantárgyból. Csíksomlyón az 1911 év szeptemberéig működtem ténylegesen. Ennek az évnek tavaszán átköltöztettem a fizikai szertárt a Csíkszeredán épített gyönyörű új épületbe. A régi és az új épület között kb. 2 km távolság volt.

Csíksomlyón eleinte butorozott szobában laktam, 1912-től kezdve Csíkszeredán vettem ki lakást, amelyet postatakarékpénztári betéteimből butoroztam be a legszükségesebbekkel. Lakásomat anyám tartotta rendben.

Az 1911/12 tanévre külföldi tanulmányútra ösztöndíjat kaptam, s erre az időre szabadságot kaptam helyettesem fizetésének kötelezettségével. Mivel a tanév elejére helyettesem még nem érkezett meg, azért óráimat, vagyis helyettesem óráit én tartottam meg és így önmagamat helyettesítettem.

Az egyetemről való kikerülesemről szabadságom megkezdéséig terjedő időben is foglalkoztam matematikai kérdésekkel. Már Privigyén megírtam egy kis cikket és válaszoltam egy német matematikusnak megjelent cikkeimmel hasonló tárgyra vonatkozó kérdésére. Csíksomlyón pedig két olyan kérdést oldottam meg, amelyet az Archiv der Math. u. Physik folyóiratban tűztek ki. Nagyobb eredménnyel nem dicsekedhetem, mert Schlesinger professzor egy olyan kérdés megválaszolásával bízott meg - adott elágazópontokkal bíró algebrai függvények algebrai előállítására — , amely neki nem sikerült teljesen. Ennek a kérdésnek megoldása céljából többször átolvasgattam és áttanultam Hensel- és Landsberg: Algebrai. Funktionen c. kb. 700 oldalas könyvét. A kérdés megoldása nekem akkor sem sikerült, sőt 1912-ben sem Göttingában sem, noha arra a kérdésre vonatkozó rövid észrevételét Hilbert Dávid, a legnagyobb akkori német matematikus átadta nekem, ő maga is felhívta engem a kérdés megoldására. Végül, egészen más irányban, amely Schlesinger és Hilbert útjaitól teljesen különbözik, és pár évvel később, az olaszok egyik legkiválóbb matematikusa F. Severi oldotta meg a kérdést.

Szabadságomat Göttingában töltöttem és újra bekapcsolódtam a matematikai életbe. Egyetemi és Matematikai Társulati előadásokat hallgattam, s sok újat tanultam. Két cikket írtam meg, amelyek közül az egyik a Mathematische Annalenben, a másik a Jahresberichtenben jelent meg. Ezek a dolgozatok mind abba a tárgykörbe esnek, mint a megelőzők, csakhogy általánosabbak.

Göttingába való utazás közben végignéztam Bécs, Salzburg, Augsburg, Mün-

chen, Stuttgart és Kalsruhe várost, mindenütt pár napot töltöttem, s megnéztem a városok nevezetességeit. Kalsruhében résztvettem a Deutsche Mathematiker Vereinigung évi közgyűlésén. Az Egyesületnek már 1909-ben tagja lettem, miután a belépésre az Egyesület főtitkára felhívott. Kalsruhe után megnéztem Heidelberget, továbbá Frankfurt a. M., Mainz és Wiesbaden várost. Azután Göttingába érkeztem. Ott a tanév megkezdésekor beiratkoztam az egyetemre.

Tekintettel arra, hogy utazásom elején Kolozsvárt ígéretet kaptam arra, hogy az épen akkor megnyílt Marianum leánynevelő intézetbe tanárnak alkalmaznak, de egyúttal arra is felhívtak, hogy a női felső kereskedelmi iskolai tagozaton való taníthatás végett kereskedelmi tárgyakkal is foglalkozzam, azért Göttingában a tiszta matematikai tárgyakon kívül biztosításmatematikát és nemzetgazdaságtant is hallgattam és ezzel párhuzamosan kereskedelmi és politikai számtant is tanulgattam. Ez a körülmény sok időmet vette igénybe. Ez okozta azt is, hogy csak két dolgot tudtam megírni. Az is igaz, hogy mindkettő értékesebb dolgozataim közé tarozik. Mindkettő ahhoz a tárgykörhöz tartozik, amelyhez előző dolgozataim.

Németországban az említett városokon kívül megnéztem Nordhausen, Halle, Leipzig, Dresden, Breslau és Berlin városokat is, nemkülönben Giessent és Casselt.

Hazajövén Németországból csikszeredai állásomról lemondottam, mivel a kolozsvári Marianum r.k. leánygimnáziumában kaptam rendes tanári alkalmazást 1912 szeptemberétől kezdve. A következő hónapban megnősültem. Most amikor e sorokat írom 33-ik házassági évemben vagyok. A szeretet, amely feleségemmel összekötött nem változott, hanem még mélyebb lett. Feleségem mélyérzésű, finom lelkű, széles érdekkörrel bíró, hűséges, gondos és szorgalmas háziasszony, s a legjobb anyja. Fiatal leánynál szemérmesebb föllépése tiszteletet kelt mindenkiben. Családját önfeláldozásig szerető feleség és anyja.

A kolozsvári Marianum 1912-ben Magyarország legszebb és talán legmodernebbül berendezett nőnevelő intézete volt. Magában foglalt elemi és polgári leányiskolát, háztartási iskolát, kereskedelmi szaktanfolyamot, női felső kereskedelmi iskolát és leánygimnáziumot.

Én a leánygimnáziumban tanítottam, de voltak óráim a női felső kereskedelmi iskolában is. Óraszámom mindig több volt 18-nál.

Az óratöbbletek, a lakás berendezés és az új helyzet eléggé elfoglaltak az első kolozsvári évben 1912/13-ban. Ez volt az oka, hogy tudományos téren csak egy nagyobb dolgot írtam csak.

Az iskolában a tanítás terén arra törekedtem, hogy minél egyszerűbben, könnyebben és mégis szem előtt tartva a matematikai oktatás reformtörekvéseit minél modernebbül tanítsak. Ilyen tekintetben egész szép eredményeket értem el az I. osztályban, ahol tanításaim kedvező talajra jutottak.

Szerettem volna látni, mit tudtam volna abból az osztályból kihozni a VIII. osztályig következetes tanítással. Sajnos, a viszonyok alakulása miatt azt az osztályt csak a II. osztályig vihettem fel, mert az osztályok szaporodásával csak a felső osztályokat bízták rám, az alsóbbakat fiatalabb tanároknak bízták.

Mint érdekest megemlítem, hogy akkor, amikor az az I. osztály a VIII-ikig felment, (amikor már nem tanítottam a leánygimnáziumban, hanem csak a felső kereskedelmi iskolában) az egyik színjeles VIII.-osztályost, régi tanítványomat magamhoz hívtam és átadtam neki a II. osztályos iskolai dolgozatfüzetjét. Ő csodálkozva forgatta és azt a kijelentést tette, hogy az akkor szépen kidolgozott feladatok közül most többet nem tudna megoldani.

1913 július 29-én született Béla fiam, akiről még részletesebben fogok megemlékezni, akiben folytatódott, sőt fokozódott az a szerény matematikai tehetség, amely bennem volt. Fejlődéséről csak annyit akarok most megjegyezni, hogy megfigyelő tehetsége és emlékező tehetsége már nagyon korán jelentkezett. Egészen kicsiny, három évnél fiatalabb volt, amikor egy 30 egyenlő kockából álló játékot kapott, a kockákat úgy lehetett összerakni, hogy megfelelő lapjaik hat képet alkottak. A mellékelt nagy képek szerint csak egyszer rakta ki a hat képet a kockákkal, a többi alkalommal már tudta, hogy egy kockára eső akármelyik képrészlet, melyik képhez tartozik.

Kombináló és geometriai tehetségének első határozott jele szintén egy játékban nyilvánult meg. Körülbelül 6 éves lehetett Béla, amikor egy Richter-féle türelemjátékot kapott. Ez 7 kőből állott, amelyek megfelelően egymás mellé helyezve négyzetet alkottak. A játékhoz mellékelve volt egy kb. 200 ábrát tartalmazó füzet. Ezek az ábrák kibővített alakban olyan idomokat tüntettek fel, amelyekbe a 7 követ össze lehetett rakni. Az összerakás nem ment könnyen. Egy délután egyik tanártársam egyik ábrán órákig kínlódott, anélkül, hogy sikerült volna kiraknia. Egyik este kisfiam próbálkozott egy ábra kirakásával, amellyel egy ideig én is hiába kísérleteztem. Mivel 9 óra volt, a kisiút imádkozás után lefektettük és eloltottuk a villanylámpát. Kis idő múlva kisfiam megszólal és azt mondja, hogy ki tudja azt az ábrát rakni. Nem akartam hinni, s karomra véve az asztalhoz vittem és a lámpát felgyújtottam. Nagy volt a csodálkozásom, hogy kísérletezés nélkül az ábrát azonnal kirakta. - Nem akarván kis fiúmból mesterséges úton csodagyermeket csinálni, tehetségeinek fejlődését nem erőszakoltuk. A matematikai ismeretek fejlesztését ő nem kívánta tőlünk és így az iskolán kívül újabb ismereteket tőlünk ebben az irányban nem kapott.

Az 1914/15 tanév felforgatta a nyugodt békés életet, a harctéri események az ember idegeit tépték. Ujra besoroztak katonának.

Megjegyzem, hogy 1908-ban állottam először sor alá Erzsébetvárosban, de akkor még nem vettem be. Az 1909-i sorozásra állítási íveimet Kolozsvárra kértem, de oda júniusig nem érkezett fel, s így onnan Tordára, s innen Privigyére küldték azokat az íveket. Emiatt 1909 október elején Nyitrán soroztak be. 1910-ben októberben vonultam be Csíkszeredáról Erzsébetvárosra, ahonnan rövidlátásom megállapítása végett Nagyszebenbe küldöttek. Ott okt. 20-án felülvizsgálaton benntartottak s Kolozsvárra küldöttek önkéntes iskolába. Kolozsvárt újabb felülvizsgálattal november 17-én elbocsátottak a katonai szolgálatról, mivel rövidlátásom az egyik szemre felülmúlta az előírt maximumot.

Az 1914 évi újabb sorozás után felterjesztettek nélkülözhetetlenség miatt fölmentésre. Én azonban a fölmentés megérkezéséig mindenre elkészültem. Azokat a matematikai gondolatokat, amelyek akkor fejemben fölmerültek, sietősen kidolgoztam. A kidolgozás kiverte fejemből az idegekre menő töprengéseket.

Igy 1914 végén két értekezést írtam meg, mindkettőt 1915 január és február havában a M.T. Akadémián mutatták be. Ez a két dolgozat később német nyelven is megjelent és sokszor idézték a matematikai irodalomban. Ezek a dolgozatok nyitották meg azt az irányt, amelyben később sokat dolgoztam. 1915 elején még egy dolgozatot írtam.

A kolozsvári egyetem akkori két professzorának, Riesz Frigyesnek és Haar Alfrédnek felszólítására 1915 elején beadtam habilitációért kéresemet. A habilitáció ügye gyorsan lefolyt és 1915 május 17-én próbaelőadásom megtartásával a Matematikai és Természettudományi Kar magántanárrá habilitált. A miniszteri megerősítés egy hónap leforgása alatt megérkezett.

Igy kezdődött az 1915/16 tanév, amelyben tanárhiány miatt nagyon sok órát kellett a Marianumban vállalnom. Heti 28 órában volt ott és az egyetemen 2; összesen tehát heti 30 óra, ami alaposan lefoglalt. Októberben a Marianum női felső kereskedelmi iskolájának megbízott igazgatója leköszönt a megbízatásáról. Emiatt október 15-én a heti 30 órához kaptam a női felső kereskedelmi iskola igazgatását is, s egyuttal helyettes igazgatóvá neveztettem ki. Heti elfoglaltságomon az új munkakör átvételekor csak annyi könnyítés történt, hogy novemberből kezdve a leánygimnáziumban 3-mal csökkent az óraszámom. A tanév folyamán így is 27 órában maradt meg, 25 a Marianumban, 2 az egyetemen, s azonkívül az igazgatói elfoglaltság.

Egészséges szervezetem a nagy munkát nem sinylette meg.

Egyetemi magántanári óráimat, amikor lehetett mindig megtartottam. Az 1915/16 tanévtől kezdve az 1918/19 tanévig mindegyik félévben és az 1918 évi nyári szemeszteren mindig tartottam magántanári előadásokat. Tudományosan is foglalkoztam, de erre aránylag nem sok időm jutott, s még is több cikket írtam és közöltem.

1916 március 9-én a jó Isten egy másik kisfiúval, Zoltánnal áldott meg minket.

1916 decemberében rendes igazgatóvá kaptam kinevezést.

Kiemelkedőbb terminus még rám nézve 1918 februárja, amikor a Szent István Társulat választott meg rendes tagjának.

A hadikölcsönökre legtöbbször részletfizetéssel hazardírozva 5000 K n. ér. hadikötvényt jegyeztem, mivel ezt hazafias kötelességemnek tartottam. Hogy ennyit tudtam jegyezni, annak oka szerény, elvonult, csendes életünk.

Azután bekövetkezett hazánk összeomlása és Erdély megszállása. Az emésztő gondolatok, fájó töprengések és a tehetetlen búbánat sok magyar embernek idegeit tépte marta. Hogy felejtsek, s ne legyek áldozata az emésztő fájdalomnak, 1919-ben neki fogtam egy nagyobb értekezésnek, amelyet a Szent István Akadémiára

székfoglalónak szántam. Ez a dolgozat a maximális indexű síkgörbékről, maximális osztályindexű síkgörbékről és maximális indexű felületekről szólt.

1918-ban jelent meg a két első algebrai dolgozatom a gyökök helyzetére vonatkozólag, amelyet idők folyamán sok más dolgozatom követett.

A már említett értekezésemet 1921-ben vittem ki Budapestre, ahová már előbb kijuttattam két cikkemet. Matematikai dolgozataim elég sűrűn kerültek ki tollam alól. Ennek oka az is, hogy óráim száma csökkent, mivel az osztályok száma kevesedett.

Az 1920/21 tanévben még tartottam egyetemi rangú előadásokat a kolozsvári egyetem pótlására megnyitott református (de tulajdonképpen felekezetközi) tanárképző intézetben. Az itt tartott heti óráim száma 10 volt. Ezt az intézetet 1921-ben a románok bezárták és így 1921/22 és 1922/23-ban a Marianumban működő polg. isk. tanárképző főiskolán tartottam előadásokat és vizsgáztattam. 1923-ban ez az elfoglaltságom is megszűnt, mivel ezt is bezárták a románok. De becsukták ekkor a Marianum női kereskedelmi szaktanfolyamát is, amelyiknek 1917 óta igazgatója is voltam.

További támadás a Marianum ellen az volt, hogy alapító főigazgatóját, a leánygimnázium igazgatóját és engem eltiltottak a vezetéstől az alatt az ürügy alatt, hogy női iskolában férfi nem lehet igazgató. Ugyanakkor a kolozsvári állami leánygimnáziumban férfi volt az igazgató.

Az igazgatás közben egyre másra érkeztek a jogfosztó rendelkezések és a vécázások. Ezeknek a következtében egyházi főhatóságom engem és leánygimnáziumi igazgató társamat végül kénytelen volt szabadságotolni amíg eldől, hogy maradhatunk vagy mennünk kell. Igazgatótársam nem tért vissza az iskolához, én azonban az 1927/28 tanévben visszatérve tanári munkát folytattam.

E közben fiaim szépen nőttek és fejlődtek. Különösen Béla tanulása keltett nagy elismerést. Minden tárgyból a legjobb volt, pedig osztálytársai közül még volt vagy két nagy tehetségű fiú.

Amíg ezek a házon kívül történtek, lakásunkban az erőszakosságok láncolata indult meg. Lakásunkat többszöri rekvirálásokkal 1 szoba konyhára szorították össze. Mindazonáltal nem ez volt a legnagyobb baj, hanem a minősíthetetlen eljárások, amelyeket a románok ellenünk indítottak, s amelyeknek célja a megfélemlítés volt. Ezek miatt áldott lelkű feleségem idegbeteggé lett. Az idegizgalmakat erős erővel igyekezett leküzdeni. Ebben az időben lett talán legszorgalmasabb munkatársa a Temesvárt Kubán Pál szerkesztésében megjelent Gyerekújságnak. Ez a hetenkint megjelenő újság nem egy száma három-négy cikkét hozta feleségemnek, verset, kis beszélgetést, természetrajzi csevegést stb. Feleségem később Benedek Elek "Cimborá" című lapjában is írt. Az Erdélyi Magyar Lányok lapjában pedig Hamis Jutka címen egész sorozat leánykópéságot írt meg. Ezek száma a 20-at is elérte.

Ez alatt az idő alatt én is folytattam tudományos működésemet, szorgalmasan írtam tudományos cikkeimet.

A külső viszonyok nem sokat változtak meg akkor sem, amikor anyagi áldozatokkal más lakásba sikerült átköltöznünk.

Ez alatt az idő alatt Béla és Zoltán fiam szépen fejlődött és mindketten nagy szeretettel adták magukat a cserkészetnek.

V-ikes gimnazista volt Béla, amikor egy influenza és sárgaság rohanta meg, ami után 3 hónapig tartó szívbántalmakat kapott. Betegségében az iskolában tanultakat könnyen pótolta, sőt akkor tanulta meg az angol nyelv elemeit egy angol nyelvtanból minden segítség nélkül. Amikor sikerült jobban lennie, az iskolában ismét legjobb lett minden egyes tárgyból.

Minthogy a felekezetek tanárait nehezen fizethették, jövedelmem nem sok volt. Ennek növelésére nyugdíjbiztosítás számításával, valamint földmérésszámításokkal is foglalkoztam.

Minthogy a hadikölcsönök értékének elvesztésével nehezen összegyűjtött pénzünk elveszett, újra megkezdtuk a gyűjtést. Sikerült is valamit összegyűjtenünk, de azt egy kereskedőcég bukása vitte el teljesen. 1928-ban tehát ismét pénz nélkül állottunk. Ekkor kaptam a felhívást, hogy a Budapestről Szegedre áttelepített polgári iskolai tanárképző intézetbe menjek át. 1929 februárjában Szegeden meg is kezdettem működésem és augusztus havában családom is átvittem.

A Minisztérium méltányolta a régi magántanárságomat és azt, hogy hosszú ideig igazgató voltam, engem a VI. fizetésosztályba nevezett ki, míg három, akit előttem néhány hónappal előbb neveztek ki, csak a VII. fizetésosztályba kapott kineveztetést, s a régiek közül, akik már éveken keresztül voltak rendes tanárok, ketten a VI. b. fizetés osztályban maradtak. Ez a tény egyik tanárt, aki különben legkisebb szolgálati idővel bírt s egy év alatt 2 fizetés osztállyal magasabbra került, s aki különben házassága révén jó anyagi állapotban volt, s csak egy fia volt, irigységgel töltötte el. Ő nálam fiatalabb is volt, korban is, tudományos értelemben is. Ez az érzés volt, ami őt mindig ellenem fordította.

Az átköltözködés után az új környezetben nagyon jól éreztük magunkat. Az egyetemen azonnal folytathattam magántanári előadásaimat. A főiskola új tanítástervét, a matematikából, én készítettem. A főiskola igazgatótanácsában részt vettem, sőt 1928 novembere óta, amikor a főiskola Szegeden működését megkezdte, az én kiköltözésemig egy igazgatótanácsosi tagságot az én részemre üresen hagytak. Az előbb jelzett kartársat, aki nem lett igazgatótanácsos, ez is kétségtelenül bántotta, mert ő, aki polgári iskolai tanár és tanítóképző intézeti tanár volt, magánál nagyobb pedagógust és didaktikust nem ismert.

Szegeden folytatva tudományos működésemet, két év múlva nyilvános rendkívüli tanári címet kaptam.

A főiskolán a nyugodt, csendes kartársi élet nem sokáig volt meg. Az egyik tanár, akinek hiúságát bántotta az, hogy nem őt nevezték ki igazgatónak, mindeképen kellemetlenkedni akart az igazgatónak, s erre a célra az ifjúságot is felhasználta, amelynek Turul-szövetségében primus magister volt. Már Budapesten felmerült az a gondolat, hogy az Emericana corporatit meg kellene a főiskolán

alakítani. Szegeden már az 1928/29 tanévben (az első szegedi évben) újra felmerült ez a gondolat, mivel Szeged legnagyobb része (89%) katolikus, s mivel ezt az eszmét Szeged nagy püspöke Glattfelder Gyula is szíven viselte. Az ifjúság köréből indult ki a mozgalom a corporatio megalakítására. Egy küldöttségük az 1929/30 tanév elején engem kért fel a priorság elvállalására. Én azonban nem akartam széthúzást csinálni az ifjúság között, a kérést nem teljesítettem. Az 1930 október 6-án az ifjúság Botond nevű Turul bajtársi egyesülete hazafias ünnepséget rendezett. Valósággal elképpedten hallgattam az ünnepség pogány szokásokkal telített tárgysorozatát, amelyben keresztény gondolatot nagytítóval sem lehetett észrevenni. Ekkor beláttam, hogy szükség van a főiskolán egy keresztény ifjúsági egyesületre. Amidőn az ifjúság vezetői újra felkerestek, akkor már gondolkodási időt kértem. A tanári kar több tagjával is megbeszélve a dolgot, valamint az igazgatótanács elnökével, végül is vállalkoztam a priorság elfogadására. Úgy gondolkoztam, hogy mint erdélyi ember, aki a román megszállás alatt a magyar felekezetek testvéri egyetértését nemcsak láttam, hanem abban éltem és annak részese voltam, minden felekezetiességet az Emericana korporáció és a más felekezetű hallgatók között erős kézzel megakadályozok.

A corporatio csendes megalakulása után a megerősödést a Botond primus magisterének köszönhette, aki pedig katolikus ellenes lévén, mindent inkább akart, mint ezt. Egy Botond gyűlésen, ahol a tagok egymás közti zsörtölődései kerültek elő, ez a tanár azt kívánta, hogy azokat lovagias úton, esetleg párbajjal intézzék el.

Ennek a meggondolatlan kijelentés következményeképp sok oly főiskolai hallgató hagyta ott a Botondot, aki pedig előbb semmi szándékot sem mutatott az Emericanába való belépésre. A minisztérium is közbelépett és annak a tanárnak le kellett mondania az ifjúság vezetéséről. Az egyik szegedi lap is szellőztette a dolgot. Ezekben nekem semmi részem nem volt, magam is elítéltem a nyilvánosságra való hozást. Ezekben az igazgató kezei működtek közre, aki az előző évi kellemetlenkedéseknek akarta útját szegni.

Az Emericana főiskolai korporációjának neve Integra lett, jelszava: Integra vita integra patria, védőszentje Szent László, színei fekete-zöld-arany. Ezeket én ajánlottam s mind a hazafias és erkölcsös életre vonatkoztak.

Megalakulásakor a corporatio a legszebben működött. Különös érdemeket szerzett a párhuzamos Familia megalakulása. Ebben a tekintetben a legszebben és legeredményesebben működő lett az Integra az ország összes korporációi között.

Három évig vezettem az Integrát, s örködtem afelett, hogy a Botonddal való minden súrlódást megakadályozzak. Végül is lemondottam a priorságról, s visszavonultam a tudomány művelésére.

Szegeden a főiskolán heti 12 kötelező óráim volt. De rendszeren óráim száma meghaladta ezt a számot. Azonkívül a tanítóképzős tanárjelöltek Apponyi kollégiumán is tartottam heti 1-2 órát. Ezekhez járult a sok tanári ülés és még inkább az előadásokra való készülés.

Az előadásokra pontosan készültem, az órákat pontosan megtartottam, s azo-

kon hallgatóim figyelmére és előadásom érthetőségére nagy gondot fordítottam. Előadásaimra jegyzetet nem vittem magammal, s ennek ellenére előadásaim zökkenés nélkül, simán folytak. Pedig volt olyan nap, amikor négy órán át kellett, egyfolytában beszélnem. Hangosan adtam elő, hogy előadásom minden egyes szavát hallgatóim megértésék. Nagy gondot fordítottam előadásom nyelvének magyarosságára. Ha megtörtént, hogy valamit, amit már elmondottam magyarosabban fogalmazhattam meg, akkor saját magam is bírálva, újra megfogalmaztam mondókámat. A magyarosságra való nevelésre és szoktatásra jó alkalmam volt az írásban elkészített tanítási gyakorlatok elolvasásakor. A szembetűnő hibákat óráim közben a hallgatókkal megbeszéltem.

1934-ben a Magyar Tudományos Akadémia III. osztálya levelező tagjának választott meg, s a „Magyarosan” folyóiratot tiszteletpéldányként küldötte. Ebből sokat tanultam, amit különben talán kevesebbé vettem volna észre.

Amikor 1935-ben székfoglalóm megtartása után az osztályelnök üdvözölt, az ülés után megjegyezte, hogy rajtam kívül fekvő okok akadályozták meg az Akadémiát abban, hogy már évekkal előbb nem választott meg.

Közben mindkét fiam jelesen folytatta tanulmányait és ugyanilyen eredménnyel tett érettségi vizsgálatot. Különösen Béla ért el fényes eredményeket. Mindketten, de különösen Zoltán ízig-vérig cserkész volt.

A középiskola elvégzése után Béla matematikus-fizikus tanárjelölt lett és egyike a szegedi Eötvös Loránd kollégium legelső tagjainak.

Érdekes az a fokozatos érdeklődés, amely Bélát matematikus-fizikussá tette. A gimnázium alsó osztályában a növénytan érdekelte. Elolvasott minden növénytani munkát, amihez hozzájuthatott. Elolvasta anyjának Erzsébet-nőiskolai jegyzeteit, amelyeket polgári iskolai tanárjelöltek részére tartottak. Ez az érdeklődése azután az ásványtanhoz és azután a vegytanhoz vezette. A vegytanból áttanulta Gróh Gyula könyveit. A gimnázium két felső osztályában a vegytanon kívül a fizika is nagyon érdekelte.

Amikor érettségi vizsgálata után azt a kérdést intéztem hozzá, hogy milyen pályára akar menni, azt felelte, hogy fizikus-kémikus tanárnak készül. Én tanácsoltam, hogy első sorban matematikus-fizikus legyen, mert őt a kémiának elméleti és nem gyakorlati kérdései érdekelték közelebbről, s kémiából hallgasson annyit, amennyit tud. Tanácsomat követte. Az I. félévben mindhárom tárgyat egyenlőképp hallgatta és mindegyik tárgyból kitűnően kollokvált. A II. félévet influenzából származó középfülgyulladás és szívbántalmak miatt február elejétől kezdve kénytelen volt ágyban tölteni, s így a kémia további hallgatását abbahagyni.

Béla első cikkei a matematikai fizika terére esnek. Csak a harmadik, s a következők tiszta matematikai tárgyúak. Érdeklődését az elméleti fizika iránt azonban sohasem vesztette el, s a magyar elméleti fizikusok tudását nagyra becsülték.

Kitűntetéssel letett alap- és szakvizsgálat után 1936-ban doktorátust is tett, de akkor már több matematikai cikke jelent meg külföldön a Mathematische Annalenben és a Mathematische Zeitschriftben. Mivel mindig színjeles volt, sub auspiciis

gubernatoris doktorrá avattatott. Az avatásakor már 12-re növekedett tudományos cikkeinek száma. Azután egy évet töltött tanulmányúton Németországban Lipcsében és egy további félét Franciaországban Grenoble-ban és Párizsban. Azután helyettes tanári kinevezést kapott az Eötvös Lóránd Kollégiumhoz.

A polg. isk. tanárképző főiskola igazgatója nyugdíjaztatván az Igazgatótanács elnöke a tanári kar mindegyik tagját meghallgatta, hogy kit tart arra a legalkalmasabbnak. A tanári kar egyértelműleg az én személyemben egyezett meg. Az egyik tanár ugyan önmagát tartotta legalkalmasabbnak, de mivel ő nem lehetett, mint-hogy a tanári kar többi tagja nem óhajtott, maga után szintén mellettem foglalt állást. Én kézzel lábbal tiltakoztam az igazgatói megbízatás ellen, amelyre sohasem törekedtem s amelytől félttem, hogy tudományos céljaimban zavar. Az igazgatótanács elnökének és a tanári kar több tagjának kérésére végül minden kikötés nélkül meghoztam az áldozatot és nem tiltakoztam a megbízatás ellen. Ezután hamarosan megkaptam a kineveztetést.

Új munkakörömet a legnagyobb lelkiismeretességgel és a legnagyobb erőfeszítéssel végeztem. Az előző igazgatónak heti 4 órája volt, nekem azonban 12 órát kellett tanítanom, mert az igazgatótanács elnöke nem volt hajlandó óráimnak általam legjobbnak tartott helyettesítésébe belemenni. Ezenkívül az egyetemen megürült geometriai tanszéken heti 3 órában helyettesítést vállaltam.

Igazgatói működésemben a tanári kar támogatását élveztem. Csak két tanárral volt sok bajom és velem együtt a tanári karnak. Mindkettő ahelyett, hogy dolgait lelkiismeretesen végezte volna, a hallgatóságot akarta a saját céljaira szervezni a főiskola rendtartásának sutba dobásával. Az egyik tanár annyira abnormissá lett, hogy hónapokig az ideggyógyintézetben kellett kezelni. A hallgatósággal különösebb bajok nem voltak. Csak a sváb származású hallgatók viselkedése okozott zavarokat. Ezeket Németországba vitték ki a németek az itthoni németek magyarellenes megszervezésének megbeszélése és kitanítása végett. Ezek a hallgatók a főiskola szabályaival többször nyíltan szembeszállottak.

Az 1938/39 tanév többször adott alkalmat a hazafias ünnepségek tartására, mivel akkor került vissza a Felvidék egy része és a Ruténföld. A hazafias beszédekben magam is kivettem részem.

Igazgatásom ideje alatt a főiskola és az egyetem kapcsolata elmélyedt és szorosabbá lett. Az akkori rektor magnifikus a főiskolát az egyetem egyik karának tekintette és megfelelő tiszteletben részesítette.

Ebben az 1938/39 tanévben az egyetem matematikai és természettudományi kara egyhangúlag meghívott a Geometriai tanszékre professzornak. Ugyanazon az ülésen indult meg Béla fiam magántanári habilitációja. 1939 júliusában a rendes tanári kinevezést megkapván az egyetemre mentem át. Az 1939/40 tanévben több időt fordíthattam volna a tudományos problémák megoldására, mivel aránylag kevésbé voltam elfoglalva. Ebben a tanévben különben Béla fiam habilitációja befejeződött. Sok és szép dolgozata miatt fiatal kora ellenére fölmentették a magántanári kollokvium alól.

Az első egyetemi r. tanári évemhez fűzött reményeimet legnagyobb részt el-sorvasztotta többszörös betegségem. Az első félét vesebántalmak, vesekő tették nehezzé, a második félévben epekólika támadott meg súlyosan, amely egy ideig életemet is fenyegette. Ennek ellenére is dolgoztam. A tanév végén a kar az 1940/41 tanévre dékánnak választott meg.

Az 1940/41 tanév elején választanom kellett, hogy Szegeden akarok-e maradni, vagy Kolozsvárra megyek. Én az utóbbi mellett foglaltam állást, mivel úgy éreztem, hogy erdélyi magyar testvéreim hűtlenségnek minősíthetnék, ha én, aki legkésőbb jöttem Erdélyből a Ferenc József tudományegyetemhez, Szegeden maradnék. Őszintén megvallva, nem vágyódtam vissza. Kolozsvári utolsó éveim annyi szenvedést okoztak nekem és családomnak, hogy emléük nem tette olyan kedvessé a visszatérést. Azonfelül Szegedhez fűzött két fiam is, akik közül Béla az én tanszékemre kapott kineveztetést a Főiskolához, Zoltán pedig a természetrajzból és vegytanból akkor kapott tanári oklevelet, s a doktorátusra készült.

Ha előre láttam volna azt a bánásmódot, amiben a Minisztérium részéről Kolozsvárt részem lesz, kötéllal sem lehetett volna Kolozsvárra vinni.

Kolozsvárra visszakerülvén, a dékánátust átvettem és a régi kulccsal nyitottam ki a matematikai szeminárium ajtaját az ottani román altiszt legnagyobb csudálkozására.

Felemelő szép ünnepélyek után megkezdődtek a hétköznapiak.

A dékáni irodába megfelelő segéderőket nem kaptam, bármennyire kértem is. Sokáig egy gépíró és egy magyarul kevésbé tudó, különben lelkiismeretes román tisztviselő volt egyetlen alkalmazott. Ekkor minden magyar mondatot nemcsak fogalmazni, hanem leírni is nekem kellett. A sok-sok rendelet és a kar megszervezése, amelyen a katedrák száma 17-re emelkedett a szegedi 9-cel szemben, kitűnő és begyakorolt irodaszemélyzetnek is igen nagy munkát adott volna.

Nem volt ritka az olyan nap, amikor 10 órát is töltöttem a dékáni irodában. Ezen kívül óráimat pontosan megtartottam. Tanszéki segélyszemélyzetként csak a tanév vége felé kaptam meg dr. Fejes Lászlót gyakornoknak, s a következő tanév elejére ígérték dr. Varga Ottót intézeti tanárnak.

A kolozsvári öt dékán közül kétségtelenül nekem kellett a legtöbb munkát végeznem. Elismerés helyett a Minisztérium, Szily Kálmán és vitéz Nagy Iván a tanárok rangsorolásakor a rendes tanárok sorrendjében a legutolsó helyre tett, s elem rakott olyant is, aki 1940-ben kapott először egyetemi kinevezést és sohasem volt még egyetemi magántanár sem. A bölcsészeti karon alkalmazott rangsorolás egészen másképp történt. Hiába kértem az egyenlő elbánást, azt sohasem kaptam meg.

Az eljárás anyagilag nem érintett, de mégis nagyon rosszul esett.

Az 1941/42 tanévben az én tanszékemen is mint a matematikain két segéderő volt: Varga Ottó és Fejes László. A tanévet a legnagyobb reményekkel kezdtem meg azzal a szándékkal, hogy Kolozsvárt egy erős geometriai iskolát nyitok meg munkatársaimmal. Bár az egyetemen folyó igen nagy mértékű átalakítások miatt

az egyetemen a nyugodt munka nehéz volt, mégis a kezdet szép sikerekkel biztatott. Előadásaim után munkatársaimmal élénk megbeszélést folytattunk. A konvex görbéről tartottam akkor előadást, s több új problémát tárgyaltam, valamint már meglévő megoldásokat meglepő módon egyszerűsítettem.

Tekintettel arra, hogy Varga Ottó magyar stílusa nem volt jó, sok időt fordítottam arra, hogy a magyar matematikai nyelvbe bevezessem. Végeredményben az I. félévben ahelyett, hogy könnyített volna rajtam Varga Ottó, nehezített.

A II. félévben Varga Ottót Szily Kálmán Debrecenbe rendelte ki annak határozott kijelentésével, hogy ideiglenes, legfeljebb egy félévre szól és a második segédszemélyre föltétlenül jogom van.

1942. júliusában Szily Kálmán távozott a minisztériumból, Mártonffy Károly és v. Nagy Iván pedig minden kérésemet, amelyet Varga Ottó helyettesítése ügyében a kar támogatásával beadtam, következetesen és a legrosszabb indulattal visszautasították. Ennek a két embernek lelketlen, rideg, gyűlölködő magatartása sok-sok időmet mérgezte meg. Előttem nem vonták kétségbe a Varga Ottó helyettesítésére vonatkozó kérésem jogosságát, mert azt Szily Kálmán hivatalos írásával igazoltam, de hátam mögött egészen másként beszéltek. Könnyű lett volna nekik egy telefonbeszélgetéssel Szily Kálmántól az ügy állását megkérdezni, de ők, a nagyhatalmú, gőgös férfiak, erre lusták voltak. — Jóindulat és igazság hiánya jellemezte őket.

Az 1942/43 tanévben Polynomok geometriája címen hirdettem előadást.

Ezzel kapcsolatosan ki kell térnem előző dolgokra. 1938-ban egy német matematikus, Haupt Otto Geometrische Ordnungen c. alatt egy összefoglalást írt a Jahresbericht d. Math. folyóiratban és az egyik szöveg alatti jegyzetben, amelyben hivatkozott az én odavágó számos eredményemre kíváncsúnak írta egy ilyen irányú összefoglalást, amelynek megírására egy levelében fel is kért engem. Akkoriban azonban nagyon el voltam foglalva. Így az összefoglalást későbbre halasztottam. 1940 őszén a Matematikai és Fizikai Társulat 50 éves jubileuma alkalmából a titkár felkért a társulat nevében értekezéseimnek egy összefoglalására. A felhívás elől nem térhettem ki, de ahelyett hogy értekezéseim összefoglalását írtam volna meg, Végesrendű Geometria címen írtam összefoglalást, amelybe az összes ez irányú értekezéseket összefoglaltam. A Mat. és Fiz. Lapokban megjelent cikkem, amelyet lényegében véve az 1940/41 tanév karácsonyján és húsvétján írtam meg, nagyobb visszhangot keltett, mint gondoltam. Ennek megjelenése után a Deutsche Math. Vereinigung főtítkára Haupt Ottó kérésére hivatalosan felkért a Jahresbericht számára egy Bericht megírására. A magyar szöveg teljes átdolgozásával Geometrie endlicher Ordnung címen írtam meg a Bericht-et, kiegészítve több új fejezettel. A Bericht-et Haupt professzor átolvasta és neki nagyon tetszett.

A kolozsvári egyetem Mat. és Természettudományi Kara Acta Scientiarum Mathematicarum et Naturalium címen különálló füzetekben az egyes kari intézetek közreműködésével kiadványokat tett közzé. A matematikai és geometriai intézet 1942-ig nem vette igénybe a rá eső összeget. Ekkor az a gondolatom támadt,

hogy a polinomok geometriájáról írok német nyelven egy összefoglalást és 1943-ban azt adatom ki. Ezt a megfelelő egyetemeknek megküldve, a tudományos cserét megkezdem.

Ezekkel a gondolatokkal kezdtem meg az 1942/43 tanévben a polinomok geometriája című heti 3 órás előadásomat. Ezt a rendelkezésemre álló irodalom teljes felhasználásával tartottam. Előadásaim alapján a szükséges összefoglalást könnyen meg tudtam volna írni. Amikor azonban előadásaim jegyzetét Fejér Lipót professzornak megmutattam, ő azt tanácsolta, hogy előadásaimat a M.T. Akadémia segítségével adassam ki, mert azok megérdemlik, hogy tárgyuk és kidolgozásuk miatt teljesen megjelenjenek. Megjelenésük után németül is közölhetném a könyvet, mert ilyen tárgyú könyv még sehol sem jelent meg.

Emiatt a kolozsvári Acta-ba másról kellett írnom. Erre vonatkozólag a választás könnyű volt, mert 1942 nyarán a matematikus tanárok részére rendezett továbbképző tanfolyamon a geometriai szerkesztések elméletéről tartottam előadásokat. Hallgatóim azzal a kéréssel fordultak hozzám, hogy valamikép jelentessem meg azokat. Erre gondolva 1943 húsvétján a Geometriai szerkesztések elmélete címen megírtam egy 6 ívre terjedő könyvet, amelyben sok olyant is feldolgoztam, ami még nem volt feldolgozva. Ezt a könyvet 1943 július 1-ig kidolgoztam, s 1943 szeptemberében az nyomda alá került és november közepén meg is jelent.

Közben a polinomok geometriája előadásaimmal kapcsolatban abban az irányban 5 eredeti értekezést is írtam. Megjegyzem, hogy a Geometriai szerkesztések elmélete is tartalmaz eredeti részeket.

Ily módon 1943-ban nagyon nagy volt elfoglaltságom. Annál is inkább, mert szeptemberben Fejes László tanársegédemet, egyetlen segítségemet katonai szolgálatra hívták be.

Elfoglaltságom növeléséhez hozzájárult az is, hogy megígértém Kerékjártó Béla professzornak, hogy kb. 600 lapra terjedő könyvének korrektúráját elolvasom, s ezt az ígéretet elfoglaltságom ellenére is teljesítettem.

Nem akarok részletekbe menni annak felsorolásában, hogy milyen külön munkákat kellett elvégezni még abban az időben a Kar, a M.T.Akadémia, a Mat. és Fiz. Társulat és az Egyetem Barátainak fölkérésére.

Így következett be 1943 dec. 13-a, amikor éjjel agyvérzés és baloldali bénulás rontott rám.

Hogy mi volt ennek az oka, azt még most sem tudom elképzelni. Igaz, hogy sokat dolgoztam, de fáradtnak nem éreztem magam, a magas vérnyomásnak semmi jelét, vértódulást, fejfájást vagy más tünetet magamon nem éreztem. 1943 nyarán Balatonhévízen vérnyomásomat 150-nek találták.

Mint már említettem, alkohollal 1906 óta nem éltem, sohasem dohányoztam, s étkezésem is könnyű volt. Nem sok húst ettem és epekölikám után (1940 után) zsírosabb ételeket sem ettem. Mértékletes életem miatt az orvosok nem tudták megmagyarázni a betegség kitörését.

Ez az alattomosan rám törő betegség keresztülhúzta minden tudományos tervemet. 1943 decembere és 1944 februárja bármely órában befejezhette küzdelmes életemet. Az agyvérzés után ugyanis súlyos két oldali tüdőgyuladást, mellhártyagyuladást és trombózt kaptam. Ma $16\frac{1}{2}$ hónappal betegségelem kitörése után még csak bot segítségével tudok keveset járni, balkaromnak azonban hasznát nem tudom venni.

1944. szeptemberében egy alkalmi autóval, amelyen számomra fekhely volt biztosítható áldott lelkű feleségem, aki betegségelem alatt önfeláldozó módon volt mellettem, a kolozsvári klinikáról Nemestördemicre, kisebbik fiam menyasszonyának nagyszüleihez hozott el. Az őszi szép napok itt hoztak bizonyos javulást, amelyekre a közben ránk zúduló veszedelmek miatt megfelelő folytatás nem állott be.

Zoltán fiam, aki 1941-ben félévig részt vett a világháborúban, s azelőtt Erdély megszállásában és Bács elfoglalásában, 1942-ben a kolozsvári egyetemen az ásványtani intézetben tanársegéd lett és az ásványtanból doktori szigorlatot tett summa cum laude eredménnyel, azután a Nagyvárad-i hadapródiskolában lett tanár. Minthogy velünk együtt jöttek Zoltán fiam menyasszonyának szülei is, s mivel a hadapródiskolát előbb Kőszegre, azután Sümegre menekítették, 1943. októberében Zoltán fiam megtarthatta esküvőjét. Sümegről a hadapródiskolát Stettin közelébe vitték ki, onnan azonban két hét múlva vissza gyalogszerrel és azután nagy nehézségek között tengelyen Egerbe, a Szudetavidékre kellett menniök, a magukkal vitt holmi nagy részének odahagyása után. A sok baj miatt a fiatalasszony beteg lett, 3 hónapja semmit sem tudunk róluk.

Béla fiam 1941-ben nősült meg és 1943 végén két kisgyermeké volt egy 2 éves és egy 1 éves. Családjával 1943 októberében menekült apósághoz Budafokra. Róluk 1944 novembere óta nem kaptunk hírt. A legnagyobb aggodalomban töltjük napjainkat és álmatlan éjszakáinkat. A Béla fiam tudományos emelkedése bámulatraméltó. 1942-ben tudományos eredményei miatt a Matematikai és Fizikai Társulat a König Gyula jutalommal tüntette ki, 16 évvel azután, hogy én is megkaptam azt a jutalmat. Ebben az évben jelent meg a Springer berlini kiadóhivatal kiadásában egy könyve. Tudományos közleményeinek száma már meghaladja a 34-et.

Csak a jó Istenben bízunk, hogy megtartotta őt és családját a világégés közepette.

Minket 1943 dec. 13-a óta sorozatosan érnek a csapások. Nagyon sajnáljuk, hogy lakásunkat és minden holminkat Kolozsvárt hagytuk. Akkor azonban, amikor az autóbusz velünk útnak indult, úgy tudtuk, hogy a következő nap egy félvagon kevés bútorttal, ágyneműkkel és ruhákkal útnak indul címünkre. A kolozsvári állomásfőnök ugyanis erre ígéretet tett feleségemnek. Csak későre tudtuk meg, hogy a következő napon másnak adta a félvagont. Így alig tudtunk valamit elhozni. Azután egy katonai autóbusz felvett két nagy ládát lakásunkról, de az oroszok gyors haladása miatt a két ládát és más nem részünkre hozott holmit kénytelen volt Zilahon lerakni. Így az a holmi már októberben elveszett. Az egyetem leg-

fontosabb könyveimet és két láda holmit vagonba rakta. Ezek között voltak a tudományos tovább dolgozáshoz nehezen összegyűjtött és kb. 1200 különlenyomatot magában foglaló különlenyomataim, valamint saját cikkeimnek 1-1 példányát - összesen 113-at- magában foglaló 3 vaskos kötet. Ezt a vagon a kolozsvári állomáson bombatámadás tönkre tette. Így tehát teljesen kifosztva érkeztünk ide. De még itt is ért nem pótolható veszteség. A románok fegyver keresés ürügye alatt majdnem meztelenre fosztottak ki. Azon a ruhán kívül, amely rajtam volt, semmit sem hagytak meg. Még a magunkkal hozott pénzünket is elvették.

Jelen önéletrajz és a képek publikálása a Szőkefalvi Nagy család engedélyével történt. Köszönet érte Hatvani Lászlónak, Szőkefalvi Nagy Erzsébetnek és különösen Szőkefalvi Nagy Máriának az íráshű gépelésért.